

175 Talibus aræ adeunt gestis apsida
 Lumina terrarum. Modicum post en
 Cæsar habet capiti gemmis auroque
 Unguine neclarei simul est respersus olivi;
 Cælicolis qui mos olim succrevit Hebræis,
 180 Lege sacra solitis reges atque unguere vates,
 Venturus quod Christus erat dux atque sa-
 [cerdos,
 Omnia quem propter cælo reparentur et arvo.
 Jam sacræ resonant ædes fremituque resultant
 Clamantis populi : *Valeat tuis aurea princeps*
 185 *Roma diu, imperiumque gravi sub pondere pres-*
 [sum
Erigat, et supera sternal virtute rebelles!
 Perstrepuere nimis; sed facta silentia tandem.
 Lectitæ augusti concessos munere pagos
 Præsulis obsequio gradibus stans lector in atis;
 190 Cæsare quo vorint omnes data munera, præd
 Ulterius paveat sacras sibi sumere terras.

A
 Dona tulit perpucra pius tunc denique temple,
 Baltea lata ducum, gestamina cara parentum,
 Gemmis ac rutilo nimium preciosa metallo,
 195 Ac vestes etiam signis auroque rigentes,
 Distinctum variis simul ac diadema figuris.
 Quid referam, quantis replevit moenia donis.
 Nonne maris paucas videor contingere guttas,
 Syrtibus atque manu sumptas includere arenas,
 200 Quando brevi tantos cludo sermone triumphos!
 Doctiloquum, credo, labor iste gravaret Ho-
 [merum,
 Officio et genuit tali quem Mantua dignum.
 Nec temtabo meis ultra fastidia dictis,
 O juvenes, inferre, calet quis pectore sanguis,
 205 Et plectro meliore movet præcordia Clio.
 Mille mihi satis est metris tetigisse labores;
 Mævius atque licet videar, vos este Marones,
 Et post imperii diadema resumite laudes!

ANNO DOMINI DCCCLXVIII

SANCTA MATHILDIS

REGINA

SANCTÆ MATHILDIS VITA ANTIQUIOR

(Edit D. Rud. Kœpke Ph. D., apud PERTZ *Monumenta Germaniæ historica*, Script. tom. X, pag. 575.)

PRÆFATIO EDITORIS

Quod vehementer optant qui antiquis patriæ temporibus illustrandis operam impendunt, rarissime veni-
 optantibus contingit, ut in bibliothecis perscrutandis codicibusque evolvendis novum aperiant fontem,
 inque librum quempiam incidant oblivione obrutum, qui rebus obscuris vel novam lucem afferat vel
 notas affirmet et comprobet, id inopinanti mihi evenit in libello sæculi decimi, ex quo novi aliquid profecti
 posse vix aliquis exspectaverit. Antiquior enim quædam sanctæ Mathildis Vita jam luci datur, quam, dum
 codicem chronici Poldensis in usum Monumentorum Germaniæ Pertizio flagitante Gotinga hæc transmis-
 sum, in fontes inquisiturus evolvebam, *επιφανος* quasi in via inventi. Est hæc vita fundamentum longioris
 illius Vitæ Mathildis quam temporibus Heinrici II compositam in Monumentis Germaniæ habent lecto-
 res (1). Sed mirum sane est, neque posterioris hujus Vitæ scriptor vel uno verbo auctorem suum indica-
 vit, neque, quod equidem sciam, antiquioris Vitæ memoria servata est in codicibus aliis aut in amplis
 chronicis quæ ex sexcentis libris conflata sunt, aut in librorum catalogis, ita ut vel levissima libelli vesti-
 gia perissee videantur. Eo major habenda est gratia fortunæ faulrici quæ hoc apographum tanto naufragio
 eripuit. De ille hujus Vitæ nemo qui vel obiter eam inspexit dubitare potest. Omnes enim scrupulos
 animo eximet præfatio ad Ottonem imperatorem scripta, a quo jussus opus aggressus est auctor, quemque
 eorum quæ scripsit judicem fecit (2). Sine dubio Otto ille hujus nominis est tertius (3). Itaque postquam

NOTÆ.

(1) iv, 282 s. 11. (*Patrologiæ* tom. CXXXV.)
 (2) Prolog. Nos autem gloriosissimi Ottonis imperato-
 ris jussu — perscripsimus. — Te, hujus operis, inpe-
 rator Otto, judicem factimus.
 (3) Verba in prologo ad Ottonem scripta: *Omnis*
eloquentiæ præsul, quem non solum magni extollit
sublimitas imperii, imo etiam philosophiæ favet aucto-
ritas, expleto judicio cujusdam dicentis beatum regi-
men fore si sapientiæ studiosos rectores esse contigis-
set, ad unum Gerberti clarissimi philosophi discipu-
lum scribi poterat. Accedunt verba c. 4: O Germa-
nia — regem feliciter serviendo dilige, eumque, quan

tum poteris, juvare conare, princepsque ne desit ab
illo genere optare ne cesses, ne despoliata gradibus
honorum omnibus prioris redeas ad statum servitutis,
quæ auctorem veritum esse probant ne alia domus
ad imperii fastigium eveheretur. Qui metus ex gra-
vibus turbis post Ottonis II mortem de imperii suc-
cessionem exortis originem ducere poterat, cui altera
illa accedebat sollicitudo, quod Otto III juvenis
liberis careret. Quotiescunque denique auctor in
narratione Ottonis II mentionem fecit, hunc eum-
dem esse Ottonem ad quem librum miserit minime
 innuit.

imperator factus est Otto, id est inter annos 996 et 1002, scripta est Vita, decem circiter annis ante posteriorem Vitam, quam ante annum 1012 compositam esse scimus. Quis fuerit auctor, ubi vixerit, frustra quaeris; eo clarius ex libello patet, cum inter eruditos non esse habendum. Nam, ut ipse fatetur (1), ita rustice tam incompto et barbaro sermone scripsit, ut verborum constructio rarius tantum ad justum lineam perducta sit. Cum itaque obscurior sit totus libellus, hunc sibi sumpsit auctor posterior, ut eum paulo limatiorem politionemque redderet, quod ab aliis in aliis Vitis factum esse inter omnes constat. Antiquioris Vitæ primæ tantum lineæ servatæ sunt, sapius tamen verba nonnulla ex illa recurrunt (5). Unum vero quod haud minime est momenti, recisum est capitulum ultimum, in quo Ottonis I fata extrema leguntur, quæ ex Widukindo minime petita, cum illo optime concinunt. Mira vero in hoc capite est auctoris sententia, qui viginti quinque circiter annis post Ottonis I mortem tam severam censuram in eum exercet, ut eum non legitime sed tumultuante milite coronam imperialem adeptum esse dicat. Fontes quibus hæc aliæque debeat silentio præterit, neque omnia narravit quæ in prompta habebat, quia sufficere, si tantum excellentia notarentur, credidit (6). In reliquis probata tantum a se scripta esse confirmat. Quæ duobus tribusque verbis ille indicavit, auctor posterior longius exposuit, narrationem sententiis exornavit, loquentesque induxit homines; denique adiecit omnia quæ ad Henricum ducem, filium Henrici I, avum Henrici II, spectant, quæ de summo matris erga eum amore deque contentione ejus cum Ottone I fratre scripsit. In antiquiore enim Vita uno tantum loco Henrici leviter facta est mentio (7). Minime dixerim ab auctore posteriore hæc omnia esse inventa; ex alio fonte petita additaque sunt, ut Henricus II, religiosissimus rex, ob tam sanctam aviam clariore gloriæ fulgore splendere videretur.

Jam de codice ex quo hæc desumpta sunt pauca dicenda sunt. Est hic codex Gottingensis 5^a, apograph., chart., 4°, sæc. xiv, qui continet *Chronicon in usum cœnobii Polidensis ab o. c. — 1182*. (8) Est hoc apographum codicis cujusdam Cantabrigensis, qui hodie fato infelici nescio quo desideratur, ita ut in hoc uno apographo Gottingensi tota posita sit auctoritas. Examinavit ipsum codicem Langbainius, qui vir doctus natione Anglus obiit a. 1657, cujus sententiam in primis apographi foliis ita servavit scriba: « Langbainius in adversariis n. 1. 12. p. 469 recenset msc. Cantabrig. G. 85, quod est cod. fol. membr. antiq. his verbis. *Titulus hujus codicis a tergo ex manu recentis sic habet: « Chronologia vetus ante annos 300 composita; » dixerim potius ante 400 composita et ante 500 scripta, vel etiam chronicon Polidense; nam fuisse olim librum monasterii vel ecclesie Polidensis, quæ in agro Brunsvvicensi est, multa sunt quæ evincunt: — Totus hic cod. folia numerat 110, estque manu proba exaratus et bene antiqua, orthographia nonnunquam a vulgo recepta variat. In ipso chronico eclipses luminarium plerumque asterisco miniatu notantur. Scriptus dicitur cod. hic circa a. D. 1300 et fuisse ex libris ecclesie Polidensis. Utrumque colligo ex tabula chronologica f. 25. Habet passim lacinias membranaceas reliquo operi insertas et ex eadem aut non multo minus antiqua manu scriptas. Tabula chronologica quam laudat est catalogus pontificum et imperatorum, in quo etiam brevissima quedam adnotata sunt de ecclesia nostri Poledhe ad annos 1223, 1240, 1298, 1390. Extrema ad annum 1421 scripta sunt. Quæ etsi non omnia eadem manu adnotata fuisse videntur, tamen orthographia probatur codicem sæc. xiv fuisse exaratum. In hoc chronico cum primum mentio facta esset Mathildis reginæ f. 64^b hæc leguntur verba: *Cujus Vitam conscriptam verte folium et invenies. Ipsa sequitur quam nunc edituri sumus Vita f. 65-69. Esi apographum satis bene confectum videtur esse, tamen haud pauca insunt menda, quæ sive in ipso erant codice, sive ex verbis haud accurate lectis nata sunt, ideoque in medendis his locis ad conjecturam confugiendum erat. Capita nos institimus, sed singuli articuli in apographo servati sapius cum capitibus Vitæ posterioris consentiunt, ita ut in illis antiqua capita servata esse facile credas. Hæc habuimus de Vita antiquiore Mathildis; reliqua de chronico Polidensis suo loco proponuntur.**

Scribendam Berolini mense Decemb. 1849

R. KÖPKE.

INCIPIT PROLOGUS IN VITA MATHILDIS REGINÆ

Dum plerique mortalium studio seculari inaniter A lediti, perhennem sui nominis memoriam seu humani mercedem favoris inde quaerentes, vitas clarorum sapienter populares propagando ad aures philosophatico fabulose illustrarent stilo virorum, nos autem, gloriosissimi Ottonis imperatoris jussu, non philosophando sed vera dicendo laudabilem lignissimorum sui vitam parentum, sibi exemplo liisque posteris mox futuram, licet rustice, percipimus. Et quamvis hujus rei nos minime familiares, scribendo quid proferre, agnoscamus, imperiali tamen obtemperantes dignitati, magnas ridum cogenti undas impellentes rivum, non vitium andacia, sed prona devotione materiam diseris merito reservandam scriptoribus imprudenter occupavimus. Nam tantorum latere virtutes temeritate silentii, nefas putavimus. Ergo, omnis eloquentiæ præsul — quem non solum magni extollit

sublimitas inperii, imo etiam philosophiæ favet auctoritas, expleto judicio cujusdam dicentis, beatum regimen fore si sapientiæ studiosos rectores esse contigisset, ita fit, ut non virtutibus ex dignitate, sed ex virtute dignitatibus honor accedat — igitur te hujus operis, imperator Otto, judicem facimus, ut, quæ forte a nobis prætermissa vel viciose dicta fuerint, sapientium industriam addere vel mutare commendes, et quia tantam materiæ seriem nos impossibile est ad extremam producere manum, a te, quasi quodam solis splendore, clarius clarescat opus. Plura vero ex his quæ comperta sunt nobis omisimus, quia sufficere si tantum excellentia notarentur credidimus; simul ne legentibus superflua fastidium ingererent fecimus. Hæc autem qui lecturi sunt, fidem dictis adhibeant petimus, nec me quicquam nisi probata scripsisse arbitrentur.

VARIÆ LECTIONES.

¹ cod. falso impellenti. ² cod. in. inserit.

NOTÆ.

(4) Prolog.

(5) Cf. Vitæ posterioris c. 1, 2, 3, 4, 15, 18, cum antiquioris Vitæ capitibus 1, 2, 3, 4, 9, 12.

(6) Prolog.

(7) Cap. 6.

(8) Archiv. vi, 200.

INCIPIT TEXTUS EJUSDEM VITÆ

1. Temporibus quoniam regis Francorum Conradi, dux in tota Germania princeps extiterat nomine Otto, genere secundum seculi dignitatem nobilissimus, opibus pollens, et cunctos honore præcellens, quia virtutibus erat præditus, cujus coniugium veneranda matrona Haduwich sublerat moribus non dissimilis. His filiae procreantur et tres filii, quos propria parentes educabant nobilitate. Sed divina providentia, ad bonum dirigens, ad bonum cuncta quæ disponit, horum unum nomine Heinrichum majori susulit excellentia, qui, quamvis ætate minimus, morum tamen probitate inter ceteros primus enituit. Nam a primævo ætatis flore liberius data vivendi potestate, omnibus unde sanciri² potest ingenium vitam sapienter instituit, cunctos obsequens diligensque cum quibus erat, nemini adversus, nulli se præponens, mæstos consolando, miseros juvando et laudem sine invidia et pares inveniebat amicos. Hic licet debito veneraretur honore, specialiter tamen omnibus carus suæ mansuetudinis humilitatisque provocante gratia diligentius honorabatur. Cum autem pueritia transacta, virile robur intraret, ejusque tractarent parentes cujus femine thalamum genere probitateque non disparem adiret, illorum interea pervenit ad aures, quandam monasterio Herevordensi pulcherrimam fuisse puellam nomine Machtildam, literalis studio disciplinæ erudiendam activa atque contemplativa unde quæritur vita, cujus generositas haud minus futuri claruit sponsi. Nam Widekindi ducis Saxonie originem traxit a stirpe, qui quondam dæmonum captus errore, prædicatorum pro inopia idola adorans, christianos constanter persequabatur. Illo autem tempore Karolus Magnus arcem tenens inperit, vir christianissimus, armis strenuus, lege eruditus, totusque in fide catholicus, et erga Dei cultores benivolus ac devotus, contra eundem Widikindum bella cum exercitu inivit, defendendæ causa fidei, ut semper contra paganos solebat. Cumque simul convenissent, utrisque placuit principibus, ut ipsi singuli invicem dimicaturi consurgerent, et cui sors victoriam contulisset, ipsi totus exercitus sine dubio pareret. Quibus congressis ac diu multamque concertantibus, tandem Dominus lacrimis pulsatus christianorum, fidei suo bellatori de hoste concessit triumphum, ut fides meruit.

2. (An. 785.) Tunc tanta mentis mutatio Widikindi invasit pertinaciam, ut se voluntarius cum familia sua omnique paganorum exercitu tam pote-

stati regis quam fidei submitteret catholicæ, quem imperator benigne suscipiens, baptizari fecit a sancto Bonifacio episcopo (9), ipse eum levans de sacro fonte. Ille vero, relicto errore, credulus ad cognitionem veritatis pœnitendo sponte pervenit, et sicut prius persecutor destructorque pertinax fuit ecclesie, deinde christianissimus ecclesiarum et Dei extitit cultor, ita ut ipse⁴ singulas totis⁵ viribus studendo construeret cellulas, quas plurimis sanctorum reliquiis nec non esteris perfectas relinquebat utilitatibus, quarum una multis adhuc nota remanet Aggerinensis dicta (10), et eadem quæ modo retulimus adhuc aliqua ibidem supersunt. Ab hujus quoque posteris, postquam christianæ se submiserant religioni, prædictæ pater puellæ prodiit nomine Tiedericus, cui nobilissima juncta erat uxor Reinalda, Fresorum Danorumque genere progrediens. Hanc eandem, ut diximus, virginem, Herevordensi quæ ierat monasterio, non inter sanctimonialia numeranda, sed ad quæque utilia libris operibusque nutrienda cum sui matre genitoris, quæ in viduitate bonis eo usque profecerat actibus, ut princeps et abbatisa constitueretur sanctimonialium, nobilitas simul et probitatis favor prodidit. Nam aviti æ paterni in ea eluxit specimen decoris pulchra facie, amabilis in infantia, operibus industria⁶, moribus modesta, humilis et larga, et, ut in id ætatis puellantis implicanda erat laudibus divina favente clementia, ut nihil esset supra.

3. Quod dux Otto dum comperisset, Thitmarum comitem, pueri Heinrichi magistrum, virginem videre, pulchra laudabilisque si esset, ut ferebatur, præmisit. Ille autem heri congruam videns matrimonio, spemque futuram populis fore, reversus, cuncta quæ resciverat narravit. (An. 909.) Quo pater audito, eundem iterum una cum filio suo Heinricho ceterosque illuc direxit satellites, qui, percepto ducis mandato, prædictum adierunt cœnabium. Et primum quidem cœu ignotos se simulando oratorium pauci petebant, puellamque in ipso templo modesti ac venusti vultus aspiciebant. Urbeu igitur egressi, regalique rursus instructi orato, magna ingredienti comitante caterva, abbatissam adeundo virginem, ejus causa venerant, præsentari compellantes implorabant. Quæ procedens, niveas genas permixtas⁷ ignis rubore, candida veluti lilia rubentibus rosis intermixta, tales dabat ore colores. Quam Heinrichus ut vidit, remque ex integro presensit, fixit in virgine vultum. in tan-

VARIE LECTIONES.

² cod. sciri. ⁴ ipsas c. ⁵ totas cod. ⁶ industrie cod. ⁷ permixta cod.

NOTÆ.

(9) Auctorem vehementer errare nemo non videt.

(10) Enger prope Herford.

um⁹ ejus succensus amore, ut nulla desponsationis interesset mora; sed sequenti die primo mane, ceteris parentum ignorantibus, sola ava ejus concia, quæ ibi erat abbatissa, non cimbalis seu organis proludentibus, sed clam lectis principum manibus, toto inde Saxonum in patriam ducebatur honore, donec Walehusen parabatur, ut nobilissimos regesque jam futuros decuit, nuptiale convivium. Ibi tandem licito perfruuntur amore, eandemque civitatem et cuncta ad hanc pertinentia in dotem illi tradidit.

4. Præfatus vero dux Otto, pater Heinrici, tres post hæc vivens annos, mortem subiit (An. 912). Principes quoque regni consilium ineuntes tractabant quis heroum principatum teneret. At ipsi prioris non inmemores gratiæ, ipsum illum filium elegere ducem, nam et armis Saxonum erat fortissimus, qui plus solito caritatis amore populos placando sibi conjunxit, ita ut eum regem optarent. Post non longum tempus Conradum Francorum regem hominem exuisse contigit (An. 918); bello seu pace fieret, ignoramus; sceptrum Heinrico successit, totaque regni facultas. His, ut diximus, dispositis, Saxones rege ditati tali potiuntur honore, quibus nunquam tantæ primatus subesse solebant causæ. O Germania! aliarum prius jugo depressa gentium, sed sublimata modo imperiali decore, regem fideliter serviendo dilige, eumque quantum poteris juvare conare, princepsque ne desit ab illo genere optare ne cesses, ne despoliata gradibus honorum omnibus, prioris redeas ad statum servitutis. Memoratus igitur Henricus qui regnum susceperat, iam magis gradus ascendens superiores, quæque regna per circulum bello potens suo subjugaverat dominatui, scilicet Sclavos, Danos, Bawarios, Behenos ceterasque gentium nationes, quæ Saxonico nunquam subesse videbantur imperio. Quid mirum otiens inimicos superando tantæ adquisisse triumphum victoriæ, cum summo triumphatori regiæ cælesti agens semper gratiarum actiones, ecclesias multis reparari fecisset impensis? Pauperibus largus, viduis patrocina-batur et oppressis; suis condigna⁹ donans militibus, ceteros pietate et pace molesta regebat.

5. Nuptam ergo sanctam Machtildam terreno principi, cum sibi secularis accessisset potestas, plus Dei ad obsequium¹⁰ inclinavit voluntas quam mundi gloria ad elationem; subdita semper Deo, monita ectans sacerdotum, plus participata Christo quam sociata conjugio. Nocturno autem tempore regi se liquo modo occulte subripiens, ecclesiam orationis instando magis sponsi diligebat thalamo. Sin liquando rex deerat, quis credat qualiter se orationibus diffunderet, qualiter se tanquam presentis

A Christi pedibus alligaret a primo galli cantu donec aurora crastina primos extulit ortus, quæ non solum voce sed etiam perfectis Christum amabat operibus. Si quis pro culpa criminali, ut assolet, adductus ad tribunal, a rege deputatur interfici, sanctissima regina cruciato condolens, blandimentis usque adeo mulcebat animum principis, donec in ipsa ira regis unde processerat sors mortis, inde procederet vox salutis¹¹.

6. Natorum quoque nec prætereunda sublimitas, qui utriusque sexus omnes sublimati, summo decorantur honore. Quorum Otto maximus natus, nomen ab avo trahens, ceteris mitior moribusque modestior, populo corde tenus acceptus, regni coronam post patris mortem cum regno capessit, cui ab Anglis Saxonibus regalis conjux adducta est nomine Edith, membris decora, sed probitate præcellentissima. Henricus autem ortu secundus, Bawarius dux præponitur præclarus. Brunonem vero minimum, virum sapientem, dignum, sacerdotalem, Coloniae archiepiscopum constituere. Nam soror eorum nomine Gerburch, Gisilberto principi Belgicorum tradita fuerat. Prædictus itaque rex ejusque dignissima conjux magis ac magis in Dei ferventes amore, Christicolarum curam gerendo cunctis per circuitum monasteriis infinita, quot annis vivebant, dispensabant munera, et quo per semet ipsos iter deerat, missis pecuniis larga aderant manu. Hæc studiose peragentes, ipsi quoque cœnobita constructibus divino animum indulgebant monitu. Qui dum principibus militum suæ mentis affectum confabulando intimarent, illi statim regi suggererunt dicentes sanctimoniales in Winedbusen intra septem cœnobii clausas Quedilingaburch posse transferri; nam in eodem monasterio principum filia transigunt vitam, quas ibi manere multorum pro penuria displicuit parentibus.

7. His ergo sermonibus ita dispositis, rex solito more venandi Botfelden adiit, ibique gravi peste occupatus est vexatione. Sed cum morbo gravescente solutionem corporis imminere sentiret, inde viam ad Erpesford direxit, quo cunctos illius ditioni subditos adesse præcipiens, de regni statu consilium habere cœpit. Venerat et abbatissa (11) jussu regis, quæ prædicto præerat cœnobio, quam rex ejusque compar, prioris non inmemores desiderii, prædictas Dei familias in Quindiligeburg transvehi postulabant. Hanc eorum illa petitionem gratanter accipiens, et pluribus principum id suadentibus, ut rex ordinaverat, perfici debere annuit. Finito autem concilio, cum populus domum rediret, rex paucis comitantibus Jemelevum (12) adiens, præsentem Deo jubente vitam finivit (an. 936, Jul. 2). Cujus ad exsequias infinitus populorum frequens confluit nu-

VARIAE LECTIONES.

⁹ in *repetit cod.* ⁹ condigne *cod.* ¹⁰ eam *addit cod.* ¹¹ sabatis *cod.*

NOTÆ.

(11) Diemot

(12) Memleben

merns, quibus lamentando sequentibus corpus Quidilingaburg usque transvectum, honorifice, ut æquum erat, sepelierunt. Tunc regina immobilis suum velle cupiens impleri, puellarum catervam illuc transferri admonuit, quod abbatissa primum firmiter negando prohibuit. Sed quid plura? Regina filio auxiliante, scilicet Ottonē rege; aliisque principibus, voti compos effecta, eandem dehinc cellam magna mentis intentione cuncta quibus opus erat ministrando componebat.

8. Factum est autem post venerandi mortem Heinrichi regis, Otone, filio ejus seniore, regni thronum insidente, prædicta regina in viduitate tantæ probitatis perstitit, ut vix eam pauci utriusque sexus possent imitari. Prudentis enim erat consilii, mitissima bonis, dura superbis, elemosinis larga, orationibus intenta, cunctis pia indigentibus, eloquio blanda, caritate erga Deum et proximum atque continentia permansit pura. Sed omnium malorum excitator, invidus hostis aderat aliquos de principibus stimulando, qui regi cæterisque suis dicebant filiis, hanc plurimam pecuniarum observasse multitudinem quam repræsentare debuisset. At illi, ut poscit amor insatiatus habendi, qui non parcat propriis pignoribus, reconditis thesaurorum cumulos, quos illa ecclesiis egenisque pro Christi nomine erogabat, illam proferre cogentes, huc illucque studiose quærentes, exploratores discurrere per latera montium et ima collium saltusque silvarum iusserunt, ea perscrutando loca, per quæ reginam pecunias per monasteria transmittere putabant, et si quos aliquid preciosi ferentes invenerunt — nam ipsa Deo dilecta quæ remanserant occulte ad manum Christi offerre satagebat — servos contumeliis affectos, quæ portabantur vi rapientes, vacuos remiserunt. Quin et regni partem, quæ in dotem ei contigerat, relinquere, monasterium petere, sacrum velamen suscipere, his aliisque quam pluribus injuriæ compellebant stimulis. Quæ cum per tanta affligeretur, sacræ non inmemor Scripturæ, quæ dicit: *Quia per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei* (Act. xiv, 21), dotales dimittendo urbes patrimoniumque requirens, Aggeriensem cellam in occidentali regione adiit. Ibi nec minus consuetis perstabat in bonis operibus. Flagella vero multa super Ottonem regem venerunt veluti matrem ulciscendo, retroversis victoriæ triumphis aliisque rerum secundis¹². Nam grata sancti Spiritus requievit in Machtilda matre regis, et plurimam in Christo possedit dilectionem.

9. Videns autem rex, quia nichil, ut prius, pro-

A speris proficiebat, contristatus usque ad mortem timuit. Ingressa autem bonæ memoriæ reginæ Edith: *Ne contristetur*, ait, *dominus meus rex, divinis enim correptus flagellis, quia matrem optimam de regno pepulisti quasi incognitam. Revocetur inquam sanctissima, regnumque, ut convenit, possidem prima*. Audiens hæc princeps, primum stupore, deinde repletus gaudio maximo, episcopos, præsidēs ceteraque honestos misit satellites dignissimam sui revocandi gratia matrem, se suaque impediens omnia, et ad quascunque condiciones luendi voluisset grantanter consentire, suæ tantum utendi causa gratæ fatetur. Læta ergo genitrix filii accipiens mandata, priora quasi obliviscendo, omni cum festinatione perfectionem itineris complens, Grona pervenit; cui rex una cum conjugē obviam progrediens, pedibusque ejus prostratus, quidquid fecerat contrarium secundum matris placitum permantare promittit. At illa decoras lacrimas infusa per genas, filium amplectendo deosculabatur, suis id exigentibus peccatis contigisse testata. Nec mora, pacis ad reconciliationem satisfactione percepta, dotalem regni partem concessit. His igitur caritatis vinculis et subsistentibus, contigit piam Edith reginam perpetuo victuram præsentem vitam excessisse (12°, An. 946, Jan. 26).

10. Rex vero pro vectæ jam ætatis ecclesias et lulasque simul cum matre construi fecit, pacem statuens, recte judicans, paternam in cunctis imitando pietatem. (An. 950, Nov. 22.) Interea ad aures C Ottonis regis fama pervolat Lodewigum (15), famosum regem Latinorum, oblitte, ejusque nobilissimam conjugem Adelheidam a quodam Berengario multis injuriis affligi regnum auferendo, ut ille sibi Italiam usurparet dominandam. Otto igitur rex, principum suavis consilio, rebus rite preparatis comitatus sociis Latium adiens, reginam inde triumphali ereptam victoria, honorifice in suam transvectam patriam (An. 951.) Quibus legitime matrimonio copulatis (14) regnumque providentibus filii nascuntur utriusque sexus pulcherrimi. Puellam quoque ab ava Machtild dictam rex tradidit in contubernium sanctimonialium in Quidilingaburgensi cenobio, ut implendo optimæ matris voluntatem. Puerum vero D Ottonem, patris nomine vocatum, primævo ætatis flore, genitore multum post vivente, in regem præordinaverunt (An. 961, Mai. 26), de quo beati Machtildis spiritu prophetiæ ante prædixerat. Non quotiescunque regalis generabatur progenies, idque ad aures ejus pervenit, *Deo gratias* inquit. (An. 955.) Hujus autem pueri nativitatem nuncio dicente cum

VARIE LECTIONES.

¹² prosperis glossa in codice apposita.

NOTÆ.

(12°) De tempore quo obierit Edith cf. Jahrbücher des Deutschen Reichs I, 2, p. 103.

(15) Imo Lotharium. In eundem errorem incidit Widukindus III, 7; auctor Vitæ recentioris regem

recte nominat Lotharium.

(14) Non in patria, sed in Italia, celebratæ nuptiæ; cf. Widukind. III, 10.

audisset, genu in terram flexo, catervam Deo illic servientium convocans, immidicis Deum laudare jussit signaque ecclesie consonari, natum caelesti regi commendando parvulum, et ejus vitae optans prosperitatem inquit: *Hic ceteris illustrior fama nobis aliquid praebiturus est insigne parentibus.*

11. Nunc jam revertamur ad ejusdem bene gesta Mathildis, quae si per singula transcurreremus, immensum legentibus edidissimus volumen, neque enim omnia comprehendi possunt, nec omnia latere patimur. Nam ejus animus Deo magis ac magis intentus, et de virtute proficiens in virtutem, monasteria augendo Palithi clericorum instituit catervam. Postea Quidlingaburgh in valle, ea disponente, alia successit fratrum congregatio, et in monte caenobium sanctimonialium. Sed et aliud in propinquo loco Gerendod (15), plura quoque caenobia construxit; quae non solum per monasteria, ut diximus, Deo servientibus, sed cunctis extiterat pia indigentibus. Nam praeter cotidianam pauperum refectio-nem, his in die collecta multitudine, quos regalibus refovebat cibus, semper diebus sabbatorum balneo parato panperes et peregrinos recreari fecit, aliquando ipsa ingrediens, aliquando vero populum devitando suos intromittens sequaces, membra mulierum singula diluebat. Egre-dientibus inde non solum escas praebat solitas, sed etiam vestium ministrabat adjumenta. Itaque non minus erat misericordiae usus, quam de plebe indigentium concursus, nec deerant qui peterent, nec deficiebat quod donaret. Cum autem ipsa pransura erat, ter supra mensam cotidie omnigenorum allatis ferculorum deliciis, monasterio si aderat, nullum gustabat cibum priusquam christicolis omnia divisit; sin vero caenobio abfuit, languidis hospitibus sibi-que servientibus haec similiter jejuna porrexit. Illud nec praetereundum, ut quibuscunque erat locis, ignis non deficiebat per noctem, non solum in tectis sed etiam nudo sub aere omnibus ad utilitatem illic commemorantibus. Moris quoque soliti haec sancta habebat femina, quotienscunque longum seu breve pergeret iter, candelas secum, singulis ut divideret oratoris, et cibaria juxta currum deferre¹⁵, ut indigentes per viam resciceret vel aegrotos. Si, quando currum insidenti somnus irrepserat, ut fortasse quae noctis vigiliis saepe exsomnia orando ducebat, indigentium quisquam obvius factus fuisset, sanctimonialis autem ante eam sedens nomine Ricburg, quae ipsius in ministerium praelecta erat, si incaute aut ipsa dormitans, seu librum inspiciendo legeret, curam neglexit pauperis¹⁶, eam non excitaret, regina statim expegefacta, salutaris curam sequacem

A verbis increpans, currum stare jussit, et cum qui transierat revocando procurabat pauperem. Quid plura? Virginali propemodum, benefactis illis promerentibus, adquisierat palmam, nisi tantum secularibus vestium floresceret ornamentis. Nullus enim dies, nulla ferme hora eam a bonis ocio torpentem inveniebat operibus, festis quoque diebus lectioni vacans se occupabat aut ipsa legendo aut ab aliis audiendo, cotidianis vero diebus, quibus operari licet, orationi aut psalmodiae incumbens, ut semper solebat, manuum tamen instabat operibus. Si quando per totum diem diversis populorum circumclusa sermonibus, ut his evenit qui regno praesident terreno, hora saltem refectio-nis stans ante mensam aliquid opus faciebat, priusquam¹⁷ escam gustaret, illud memorans ac dicens: *Qui non vult operari, non manducet (11 Thess. III, 10).*

12. His actibus beatis occupatam in tantum divina provexit clementia, ut etiam Domino largiente miraculorum inclaruisset luce. Nam in Quidlingaburg civitate die quadam stans supra montis verticem, pauperum in valle vescentem conspexit turmam, minitrumque interrogavit, si panis pauperibus datus esset cum ceteris alimentis, et ille respondens dixit: *Minime.* Hinc quasi in dispensatorem irata, subito pane erepto, signo crucis manu impresso, Domini invocato nomine, ut ad omnia solebat, de alto projecit cacumine, qui per saxa volutatus et sepe, incolumis cujusdam pauperis pervenit in sinum, quod qui aderant videntes mirati sunt, divina id contigisse testantes virtute. Fulgebat et alio in eadem civitate miraculo. Nam cum in ecclesia Deo holocaustum offerret devotissime¹⁸, quaedam cervula domestica intra claustrum edomita, occulte ampullam, vas quoque vini, ut saepe in monasteriis assolet, subripiendo devoravit, quam praesentes obstupefacti feram cecidendo, minando, manibus plaudendo requirere non valebant, donec digna Deo regina ori bestiae manum porrecta blandis verbis dixisset: *Redde; nostrum est, quod tulisti.* Illa dicto citius hanc quam hauserat revomuit ampullam. Quis dubitet supernum dominatorem ejus meritis feralem in humanum vertisse sensum? Plurima vero in ea operatus est Dominus, quae si per¹⁷ singula notari possent, miranda viderentur; sed intrinsecus magis enituit virtutibus, quam forinsecus miraculorum signis.

13. Interea regem Ottonem papa (16) Romam vocante, imperialem, ut credimus, Dei jussu accipere coronam, Italiam adipiscendi gratia petiit (*An.* 960), quam prius regina Adelheid in dotem possederat. Filio igitur suo Ottoni regno tradito, ipse fortium pectorum viros secum tollendo ivit una cum conjuge,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ deferri cod. ¹⁶ excidisse videtur et; *perplexa est verborum constructio.* ¹⁷ ita legendum; cod. quam. ¹⁸ devotissima cod. ¹⁷ super cod.

NOTÆ.

(15) Ann. Quedlinburg ad 1014, et Thietmarus, II, 13 monasterii conditorem fuisse Geronem marchionem tradunt, neque alias, quod sciam de hac

fundatione Mathildis legitur. (16) Joanne XII.

et Christo duce excellentissimus victor Latium expugnavit, Berengariumque, qui regnum Latinorum usurpaverat, armis premens, captivum cum tota familia in Bawariorum regionem ducere jussit. Deinde augustus sancti Petri ad cathedram cum uxore coronatus (An. 964), Romanum tenens imperium, per Ausonias urbes summa potestate regnabat. His certe diebus quibus rex primum adiverat Italiam (An. 962, Febr. 2), ipsa ejus genitrix spe timoreque correpta, assiduis Deum pro filio interpellabat precibus, quo interim pro nati victoria singulari sacrificio fortissimum placaret bellatorem.

14. Hæc animo sententia tractanti sedit in imo. Construxit etiam in Northusen cœnobium, congregans sororum catervam pro sua suorumque salute animarum et corporum, sui quoque nepotis Ottonis junioris consensu. Quod a fundamento construens, illius maximam semper materneliter gerebat curam impendendo omne quicquid erat necessarium, dum in vita viveret præsentem. Cumque inperator devicto Latio in patriam reversus esset, Coloniam urbem petens (17), ubi frater ejus Bruno archiepiscopus præsidebat, matrem illuc cum rege filio pariter et pulchra virgine (18) obviam sibi vocari præcepit. Venit et regina Gerburg, soror ejus, et tota regalis utriusque sexus progenies, amore se invicem videndi congregata, divina, ut confidimus, ita disponente clementia; nam post hæc simul se non videbant, nec ulterius temporaliter videbantur. Sed et illa inclita mater Machtildis regina, tantorum felix procerum partu, primum a cæsare, deinde ab omnibus posteris honorifice suscepta, suos complexa lætatur vidisse nepotes, et maxime filium incolumem tali augustum venisse in gloria exultat Deo gratias agendo. Cui cuncta quæ de monasterio interea fecerat ordine exposuit, vel quali angeretur timore, opus inceptum non posse perficere, orbatam sui post mortem relinquendo catervam, seque jam ætate maturam intulit, et aliorum curam ideo non gessisse, quia prius incepta ¹⁹ nondum perfecta erant. Cui rex caritate Dei et proximi succensus, congratulando ejus meritis scire se dixit extitisse victorem, et ne tantos sibi fingeret metus, animum maternum dictis leniendo, se superstiti suisque posteris jurando promisit eidem cœnobio nunquam deesse omnis subsidii solamen. Talibus dominam permulcens sermonibus, transeuntes in Saxonum regionem ad eandem Northusen devenerunt civitatem, et ad præfatum monasterium quicquid mater vel filius rex dederant addens, et ipse possessiones casta manu propria subsignata firmiter in perpetuum tradidit. Inde alias populorum regendo peragrans urbes, aliquod tempus

X in his morabatur regionibus (An. 966). Romam de-
nuo ²⁰ petiit, filio simul assumpto.

15. Adpropinquabat autem hora, cum Dominus electæ suæ famulæ Machtildi temporalium laborum mercedem reddere destinaverat. Egrotans igitur per anni circulum, casas et castella peragrabat, infirmitatem prout potuit occultans. Northusen adiit, et Ricburga fidei sua coram præsentata, quam præfato cœnobio abbatissam præcesserit fecerat, sperate causa fidei pauperulam bene procurandi catervam, ait ad illam: *Sentio me morbo crescente jam recessuram, et vellem hoc loco sepeliri, ut filii mei erga me major esset procuratio; sed scio ²¹ hoc nullo modo consentiri, nam dominus noster Quidilingaburg requiescit Henricus. Quo ergo spes vestra tendenda est, B quo animus dirigendus? ad Deum namque.* Plurima vero dans eis salutifera monita, deinde Quidilingaburg pervenit, ibi tandem nimia clade correpta, infirmata est usque ad obitum. Videns autem extremum imminere sibi diem, divini memor verbi, ubi dicitur: *Vende omnia quæ habes et da pauperibus, et veni, sequere me (Math. ix, 21)*, omnem continuo divitiarum habundantiam quæ restabat, episcopis, presbiteris atque indigentibus erogari et inter monasteria dividi præcepit, una tantum sibi relicta qua tegebatur veste, aliis duobus palliis, uno cocineo et alio lineo, quæ ad sepulturam sibi servari jussit. Cumque frequentes confluerent populi divites et pauperes, nec quisquam in donatus abiret, adfuit et Willelmus Mogontinus archiepiscopus, filius C Ottonis imperatoris. Ostium domus turbata mente ingrediens, ubi infirma jacebat domina, lacrimisque perfusus deslevit ituram; et si rationem ullam dolere admitteret, gaudere potius deberet, nam illa iustorum gregi, ut speramus, in pace conjuncta quiescit. Quem ut vidit dolentem, ingemuit: *Tibi, inquam, commendo animam meam, commendo et destitutam Northusensem catervam, non solum a te procurandi, verum etiam imperatorem pro eis adinonendi causa ²², quia neque adhuc opere profecto maximam inde præceteris curam gero cœnobiis.* Qui omnia quæ petierat inpleturum se promisit. Præter hæc multa filio Ottoni mandata dedit portanda, sed in vanum quia ille regem ultra non vidit, nam modicum post vivens, D mortem subiit (An. 968 Mart. 2). Cujus exitum digna illa Christi famula vaticinando, quasi bene conscia, cum abiret, prædixit dicens: *Estne nobis aliquid quod Wilhelmo dari possit episcopo? Cui cum responderetur nichil esse, ait illa: Ubi sunt pallia, quæ nostræ sepulture jussimus observanda? Dentur hæc, nam ille ad suum iter magis his opus habet. In nobis autem inplebitur, quod ore vulgi dicitur: Parentes nuptialem vestem inveniunt et lugubrem.* Circum-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ i. n. desunt in c. sed supplenda. ²⁰ decus c. ²¹ sciens c. ²² exiit in cod.

NOTÆ.

(17) Vite Ottonis I tabulas 295 sqq. ap. Bohner.

(18) Mathilda filia.

stantes autem nescierunt ad quid hoc dixerat, putabant enim eum Mogonciam iturum. Sed nichil horum imperfectum præterit, quæ sancta prophetaverat femina, neque de transitu episcopi, neque de vestium oblatione. Nam cum defuncta feretro inponeretur, venerunt nuncii filia ejus regina Gerburgis pallium ferentes auro intextum, quod suum dominique sui regis Henrici sepulcrum aptum erat ad cooperiendum. Quodam igitur die sabbati, quem semper bonis amaverat operibus, extremis supervenientibus, neptulam suam, imperatoris filiam, cœnobii abbatissam ad se vocans, salutiferis insistendo monitis, piam et humilem, prudentem et cautam sibi commissio gregi studiose providere docuit; monasterium raro egredi, iacris mentem indulgere scriptoris, et quæ legeret illis docere, quicquid vero alias monendo insti-
 nularet, ipsa prius omnibus relinquens exemplum
 ious implet operibus. Quin etiam computarium,
 n quo erant nomina procerum scripta defunctorum,
 n manum ipsius dans, animam illi commendavit.
 leinrici nec non et suam, sed et omnium quorum
 sa memoria recolebat fidelium. Novissime quoque
 ticburg abbatissa Northusensis mœsta processit,
 eginæ pedes amplectendo: *Cui nos, ait, spes
 ostri omnium et solamen, desolatas relinquis? At
 la, oculis elevatis et manibus expansis: Summo,
 quit, vos commendo pastori. Credo enim filium
 reum prioris haud inmemorem promissionis, dicentis,
 e superstiti suisque posteris eidem nunquam solamen
 esse cœnobio; sin autem, vos ab hominibus relictæ,
 via Deus in se sperantes non deserit, primum quæ
 te regnum Dei, et omnia adjicientur vobis (Luc. xii,
 l). Deinde ad circumstantes conversa dixit: Bene
 pite, ciliicumque mihi subponite, me sursum versa, ut
 vritus redeat ad Deum, caro vero redigatur in pul-
 verem. His itaque omnibus juxta divinum ordinem
 spositis, plena dierum et perfecta ætate, exemplum
 ni operis posteris relinquens, soboles suas atque
 eis videns nepotes usque in quartam generatio-
 em (19), Mactildis regina Deo et angelis spiritum
 ddidit, migravitque ad Dominum 2 Idus Marcii in
 idilingaburg civitate (An. 968, Mart. 14), ibique
 basilica sancti Servacii episcopi et confessoris ho-*

A norifice tradita sepulturæ, juxta sepulcrum domini sui Henrici requiescit.

16. Post cujus excessum legati scripta ferentes in Italiam ingressi sunt, ubi filius ejus Otto inperator rem publicam gubernabat Latio, vir omni pietate merito prædicandus, si ei vel diadema non legitime sed tumultuante milite inpositum repudiare (20), vel armis abstinere licuisset. Sed magnum imperium nec sine armis potuit teneri. Non tamen illum opes regni, nec imperii dignitas, non diadema, non purpura, Christi a famulatu divellere poterant. Huic palacium insidentis legati, ut diximus, introgressi, quo rex alto sedebat solio, et coram data copia laudi, epistolas aperiendo matrem ipsius obisse nunciarant. Qua ille voce percepta totus excussus, facie pallidus, lacrimis obortis uberrime Ævit, materno illum excitante amore. Deinde omnia se inpleturum quæ genitrix petierat affirmabat. Perfecit vero statim et aliqua Northusensi cœnobio tradita parte matrimonii materni in occidentali regione. Misit et illum privilegium a Romano papa datum, ut ipsa domina prius postulaverat. Sed aliquod in Ausonia tempus morabatur, donec filio suo Ottoni juniore de partibus Græciæ, augusti de palatio, regalis fuisset data conjux præclara dicta nomine Theophanu cum innumeris thesaurorum divitiis (21) (An. 972, Apr. 14). Et cum fecisset ambos imperiali decorari nomine (22), tunc demum conjuge simul comitante filioque pariter cum uxore, patriam Saxonum revisit (23). Paschall vero tempore ad urbem Quidilingaburg venit (An. 975, Mart. 25), ubi patris fuerat ac matris sepulcrum, ibique honorifice susceptus, omni populo ei obviam congregato, sacratissimos illic permanebat dies. Inde jam egressus Mimilevum ægrotus pervenit (24) (Mai. 6), ibique die quadam oratorum inductus et vespertinas laudes audiens, ut semper ecclesias Dei que servitium diligebat, angelis suscipientibus emisit spiritum (Mai. 7). Igitur post ejus exitum Otto junior, filius ejus excellentissimus, regnum Latinorum possedit et Saxonum, quem paternæ avitæque non imparem credimus virtutis præstante domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in omnia secula. Amen.

VARIE LECTIONES

¹⁹ alios c. ²⁰ Italia glossa in cod. ²¹ in c.

NOTÆ.

(19) Otto dux Sveviæ, filius Liudolfi, natus est a. Cf. Cont. Reg.

(20) Hoc falsum esse constat; bella quæ coronam nequebantur ad hanc ipsam falso retulit etor.

(21) Cf. Annales Hildesh. ad a. 972.

(22) Ottonem II, a. 967, imperatorem coronatum

esse constat, Theophaniam a papa Joanne XXI imperialem accepisse coronam soli habent Ann. Lo-
 bienses 972, M. G. II.

(23) In Germaniam redierat a. 972, in Saxoniam venit a. 975.

(24) Cf. Widukind. III, 75.